

Gènere, conflictes i desplaçament forçat

Quin és l'impacte del desplaçament forçat en homes i dones?

Els desplaçaments forçats de població constitueixen un dels efectes més dramàtics dels conflictes armats. En els darrers anys, la xifra de persones que fugen a causa de situacions de violència i persecució s'ha incrementat, arribant als nivells més greus des de la Segona Guerra Mundial. La major part són dones i menors d'edat. Tot i que no existeixen dades desagregades exhaustives a nivell global, les estadístiques de l'ACNUR i de l'International Displacement Monitoring Centre (IDMC) indiquen que la proporció d'homes i dones entre la població desplaçada fora del seu país (refugiats/des) o dintre de les fronteres del mateix Estat (persones desplaçades internes) és semblant. Això vol dir que la meitat de la població desplaçada són dones. Del total de persones refugiades al món, més de la meitat (51%) són menors. Aquesta darrera xifra ha registrat un creixement sostingut en la última dècada i té rellevància des d'una perspectiva de gènere, donat que la cura dels infants recau majoritàriament en les dones.

Quins són els efectes del desplaçament forçat des d'una perspectiva de gènere?

Els desplaçaments forçats tenen un impacte específic, complex i multidimensional en les dones i, en general, exacerbem les situacions de discriminació i desigualtat de gènere preexistents. Dones i nenes estan més exposades a episodis de violència sexual i de gènere, incloent assetjaments, agressions sexuals, violacions, segrestos amb finalitat d'explotació i tracta de persones. En el procés

d'escapar sovint dones i adolescents es veuen forçades a oferir favors sexuals a guardes fronterers a canvi d'autorització de pas o s'arrisquen ser objecte de prostitució forçada. La violència sexual també es pot veure afavorida per les condicions de amuntegament dels centres de recepció o campaments o es produeix quan dones i nenes es desplacen a buscar aigua o combustible. També s'han registrat nombrosos casos de abusos per part del personal de seguretat en teoria destinat a protegir a poblacions desplaçades. Dones i nenes en situació de desplaçament forçat generalment tenen problemes per accedir a serveis bàsics, pateixen situacions de falta de privacitat i, a vegades, de virtual confinament. Els nivells de violència de gènere solen incrementar-se en aquests contextos. El desplaçament forçat també afavoreix un major nombre de matrimonis de les adolescents i repercuteix en l'educació de les nenes, que deixen d'anar a l'escola en major mesura que els nens. En condicions de molta precarietat, i sense el suport de les seves xarxes familiars i comunitàries, les dones assumeixen la major càrrega en les tasques de cura d'infants, gent gran i malalts que, tradicionalment, recauen en elles. Amb les seves parelles en el front, morts, ferits o desapareguts, moltes d'elles també enfronten dificultats per obtenir recursos per a les seves famílies i es veuen exposades a situacions de explotació laboral o "sexe de supervivència".

Cal destacar, però, que en contextos de desplaçament forçat les dones també han demostrat una gran capacitat de resiliència i adaptació i iniciativa per desafiar les adversitats. Moltes dones han aprofitat per assumir nous rols, adquirir noves habilitats i apoderar-se. Existeixen molts exemples de iniciatives de dones per desenvolupar xarxes de suport mutu, posar en marxa projectes econòmics o activitats educatives per als seus fills i filles, desafiant la percepció de dones refugiades/desplaçades com meres víctimes. Malauradament, en ocasions molts avanços aconseguits per les dones es veuen revertits en situacions post-bèl·liques o de retorn de les poblacions desplaçades.

Quins mecanismes s'han desenvolupat per introduir el gènere en aquest àmbit?

L'agenda de gènere, pau i seguretat de l'ONU reconeix la necessitat de abordar les situacions de desplaçament forçat incloent una perspectiva de gènere. La resolució 1325 (2000) fa una crida a tenir en compte les necessitats de dones i nenes en contextos de desplaçament forçat. La resolució 1820 (2008) demana el desenvolupament de mecanismes efectius per protegir a dones i nenes de situacions de violència, en particular de violència sexual, als camps de persones desplaçades i refugiades gestionats per l'ONU i la resolució 2122 (2013) ha posat l'accent en les vulnerabilitats que enfronten les dones com resultat de drets de ciutadania desiguals, aplicació esbiaixada de lleis d'asil o dificultats de accés a documents de identitat.

Des de la dècada de 1980 l'ACNUR ha integrat una perspectiva de gènere que ha anat evolucionant des d'un primer focus centrat en dones i nenes com grup vulnerable a una aproximació transversal que integra gènere, edat i diversitat. A la dècada dels 1990 es va desenvolupar la idea de "dones en risc" com categoria de protecció i investigadores feministes van desenvolupar una Guia sobre persecució de gènere, qüestionant els criteris establerts en la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats (1951) –persecució per motius de raça, religió, nacionalitat, opinió política o pertinença a un grup social–. En aquest context l'ACNUR va publicar la seva primera Política sobre Dones Refugiades, destacant les especificitats de les relacions de gènere en les migracions forçades. En 2001 l'ACNUR va fer públics els seus Cinc Compromisos amb les Dones Refugiades que inclouen el desenvolupament d'estratègies integrades per abordar la violència de gènere, el registre i documentació per a totes les dones refugiades, la promoció d'una presència de 50% de dones a les estructures representatives de persones refugiades, garanties de

participació de dones en la distribució d'aliments i la provisió de materials sanitaris per dones i nenes. L'ACNUR també va publicar un Manual per a la Protecció de Dones i Nenes (2008).

Tot i que el gènere no es una categoria inclosa entre les causes que converteixen a una persona en refugiada segon la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats, el treball de grups de dones i persones refugiades ha portat a que un creixent nombre d'estats reconeguin la persecució per motius de gènere a la seva legislació.

Quins són els principals reptes?

La introducció de la perspectiva de gènere a les situacions de desplaçament forçat ha permès avanços, com una major atenció a les necessitats de dones i nenes (i més recentment de la població LGTBI) o esforços en la prevenció de la violència sexual i de gènere. Tot i així, la distància entre les polítiques i la pràctica és ampla i persisteixen múltiples reptes. Al 2011, fruit de diàlegs organitzats per l'ACNUR amb un miler de dones refugiades i desplaçades a Colòmbia, Índia, Finlàndia, Jordània, Tailàndia, Uganda i Zàmbia, es van identificar una desena de problemes prioritaris com les dificultats en el procés de registre i identificació de persones desplaçades, la falta d'oportunitats reals per a que les dones puguin accedir a posicions de lideratge i decisió, l'accés a l'educació de nenes i dones i d'accés a treball legal a països de acollida, dificultats derivades de la precarietat i falta de seguretat dels habitatges, la persistència de la violència sexual i de gènere en múltiples formes així com situacions de racisme i xenofòbia, les carències en l'assistència de salut (en especial per a les víctimes de violència sexual), els problemes per obtenir productes higiènics (fet que, per exemple, limita la mobilitat durant el període menstrual) i la falta d'accés a assistència legal.